ВІСНИК науки та освіти
ISSN 2786-6165 (ONLINE) № 6(48) 2026
Bulletin of Science and Education

УДК 821.161.2-31.09 Нечуй-Левицький

https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-6(48)-552-571

Мялковська Людмила Миколаївна доктор філологічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри медіа, іміджу та комунікацій Луцького національного технічного університету, м. Луцьк, https://orcid.org/0000-0002-9044-1496

ЖІНОЧІ ОБРАЗИ У ПОВІСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «КИЇВСЬКІ ПРОХАЧІ»

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження жіночих образів у повісті Івана Нечуя-Левицького «Київські прохачі». Актуальність роботи зумовлена необхідністю поглибленого вивчення художньої спадщини письменника в контексті відображення соціальних проблем українського суспільства другої половини XIX століття та особливостей репрезентації жіночої долі в умовах урбанізованого середовища. Увагу зосереджено на аналізі системи жіночих персонажів, через яку автор розкриває складні процеси соціального розшарування, зубожіння населення, моральної деградації окремих представників суспільства та боротьби людини за збереження власної гідності.

Предметом дослідження виступають художні особливості створення жіночих образів у повісті та їхня роль у реалізації авторського задуму. Для досягнення поставленої мети використано історико-літературний, описовий, порівняльний та соціокультурний методи дослідження. У роботі проаналізовано образ Ольги Галецької як центральної героїні твору, яка уособлює трагічну долю освіченої жінки, змушеної шукати засоби для існування в умовах соціальної несправедливості. Окрему увагу приділено характеристиці другорядних жіночих персонажів – Майбородихи, Мокрієвської та доньки Дениса Кміти, образи яких відображають різні моделі поведінки та способи пристосування до складних життєвих обставин.

У результаті дослідження встановлено, що система жіночих образів у повісті виконує важливу ідейно-художню функцію та належить до головних засобів розкриття соціальної проблематики твору. Доведено, що через долі своїх героїнь Іван Нечуй-Левицький порушує питання бідності, безправ'я, соціальної нерівності, морального занепаду та суспільної байдужості. Визначено, що образ Ольги Галецької є центральним елементом авторської концепції твору та виступає символом людської стійкості й прагнення

зберегти моральні цінності в несприятливих умовах. Стаття аналізує жіночі образи в повісті як взаємопов'язану систему, що відображає особливості соціального життя Києва другої половини XIX століття та сприяє глибшому розумінню художнього світу письменника.

Ключові слова: Іван Нечуй-Левицький, соціальна проблематика, українська література XIX століття, реалізм, персонажна система, художній образ, жіноча доля.

Mialkovska Liudmyla Doctor of Philological Sciences, Professor, Acting Head of the Department of Media, Image and Communications at Lutsk National Technical University., https://orcid.org/0000-0002-9044-1496

FEMALE CHARACTERS IN IVAN NECHUI-LEVYTSKYI'S NOVELLA "KYIVSKI PROKHACHI" ("THE KYIV BEGGARS")

Abstract. The article presents a comprehensive study of female characters in Ivan Nechui-Levytskyi's novella "Kyivski Prokhachi" ("The Kyiv Beggars"). The relevance of the research is determined by the need for a deeper investigation of the writer's literary heritage in the context of portraying the social problems of Ukrainian society in the second half of the nineteenth century and the peculiarities of representing women's destinies within an urban environment. Particular attention is paid to the analysis of the system of female characters through which the author reveals the complex processes of social stratification, impoverishment of the population, moral degradation of certain members of society, and the struggle of individuals to preserve their dignity.

The subject of the study is the artistic features of creating female characters in the novella and their role in implementing the author's artistic conception. To achieve the research objectives, historical-literary, descriptive, comparative, and sociocultural methods were employed. The paper analyzes the image of Olha Haletska as the central heroine of the work, who embodies the tragic fate of an educated woman forced to seek means of survival under conditions of social injustice. Special attention is also devoted to the characterization of secondary female characters, including Maiborodykha, Mokriievska, and Denys Kmita's daughter, whose images reflect different behavioral patterns and ways of adapting to difficult life circumstances.

The study establishes that the system of female characters performs an important ideological and artistic function in the novella and serves as one of the main means of revealing its social issues. It is proved that through the destinies of his heroines, Ivan Nechui-Levytskyi raises the problems of poverty, lack of rights, social inequality, moral decline, and public indifference. The image of Olha

Haletska is identified as the central element of the author's conception and as a symbol of human resilience and the desire to preserve moral values in adverse circumstances. The article analyzes female characters as an interconnected system reflecting the peculiarities of Kyiv's social life in the second half of the nineteenth century and contributing to a deeper understanding of the writer's artistic world.

Keywords: Ivan Nechui-Levytskyi, social issues, Ukrainian literature of the nineteenth century, realism, character system, artistic image, female destiny.

Постановка проблеми

У творчості Івана Нечуя-Левицького вагоме місце посідає дослідження соціальних процесів, що відбувалися в українському суспільстві другої половини XIX століття. Особливу увагу письменник приділяв зображенню життя представників незаможних верств населення, їхнього повсякденного побуту, моральних випробувань та боротьби за виживання. Одним із творів, у якому найбільш повно відображено проблеми соціальної нерівності, бідності та суспільної несправедливості, є повість «Київські прохачі». Важливу роль у розкритті ідейного змісту цього твору відіграє система жіночих образів, через яку автор висвітлює складні умови життя жінок у великому місті та демонструє вплив соціального середовища на формування їхніх характерів і життєвих доль.

Незважаючи на значний інтерес літературознавців до творчості Івана Нечуя-Левицького, повість «Київські прохачі» залишається менш дослідженою порівняно з такими загальновідомими творами письменника, як «Кайдашева сім'я», «Микола Джеря», «Бурлачка» тощо. Особливої уваги потребує аналіз жіночих персонажів твору, які не лише репрезентують різні соціальні типи тогочасного суспільства, а й виступають важливими носіями авторської концепції людини та суспільства. Через образи Ольги Галецької, Майбородихи, Мокрієвської та інших героїнь письменник порушує проблеми жіночої самотності, соціальної незахищеності, моральної стійкості та втрати людської гідності в умовах постійної боротьби за існування.

У зв'язку з цим комплексний аналіз жіночих образів повісті «Київські прохачі», визначення їхніх художніх особливостей, соціально-психологічного змісту та ролі у формуванні проблематики твору належить до актуальних досліджень. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти специфіку художнього мислення Івана Нечуя-Левицького, особливості його соціального реалізму та значення жіночих персонажів у структурі твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Огляд наукових праць, присвячених творчості Івана Нечуя-Левицького, свідчить про стійкий інтерес дослідників до соціально-естетичних, морально-етичних та поетикальних аспектів його художнього

доробку. У центрі уваги літературознавців перебуває реалістичне відтворення українського суспільства другої половини XIX століття, зокрема проблеми соціальної нерівності, бідності, духовного занепаду та особливостей побуту різних соціальних верств [2].

У сучасних дослідженнях акцентується увага на багатовимірності його художнього методу, що поєднує етнографічну точність, соціальну критику та глибоку психологізацію персонажів.

Значний внесок у вивчення духовно-моральної проблематики повісті «Київські прохачі» зроблено у праці В. Мелешко [1], де автор наголошує, що твір демонструє «контраст між зовнішнім благочестям і внутрішньою порожнечею персонажів», а також відображає явища духовної деградації в міському середовищі XIX століття . Дослідниця наголошує на сатиричній природі авторського письма, яке спрямоване на викриття соціального паразитизму та лицемірства. Важливо, що у цій роботі акцентується типологія персонажів як “соціальної колекції”, що дозволяє розглядати повість як художньо організовану систему соціальних типів.

Окремий напрям сучасних студій пов’язаний із дослідженням міського простору Києва у творчості письменника. У статті Л. Мялковської [3] доведено, що Київ у його прозі є не лише географічним тлом, а складною семіотичною структурою, яка формується через топоніми, сакральні локуси та оцінну лексику.

Це дозволяє інтерпретувати простір як активний елемент художньої моделі світу, що впливає на формування характерів, зокрема жіночих образів у міських умовах.

У працях, присвячених жанровій специфіці «Київських прохачів», зокрема у дослідженні Г. Немченко, наголошується на синтезі соціально-побутової повісті та елементів етнографічного опису [4]. Авторка наголошує, що твір «зображує життя українських жебраків, пропонує їхні портрети та типи поведінки», а також характеризується виразною увагою до композиційної організації та психологічної деталізації персонажів . Це положення є важливим для розуміння принципів типізації, які лежать в основі створення жіночих образів у творі.

Наявні дослідження також розглядають «Київські прохачі» у контексті ширших гуманістичних та філософських проблем творчості Нечуя-Левицького.

У цьому аспекті підкреслюється, що письменник послідовно розкриває конфлікт між зовнішньою релігійністю та внутрішньою моральною кризою суспільства, а також проблеми соціальної маргіналізації та втрати людської гідності. Ці підходи дозволяють інтерпретувати твір як художню модель соціальної нерівності та духовного занепаду.

Водночас, незважаючи на достатньо широкий спектр наукових праць, система жіночих образів у повісті «Київські прохачі» залишається недостатньо комплексно дослідженою. Існуючі студії здебільшого розглядають або загальну соціальну проблематику твору, або його жанрово-стильові особливості, тоді як жіночі персонажі (Ольга Галецька, Майбородиха, Мокрієвська та ін.) потребують окремого системного аналізу як носії соціально-психологічного змісту, моральних конфліктів та авторської оцінки дійсності.

Отже, аналіз сучасних наукових джерел засвідчує актуальність подальшого дослідження жіночих образів у повісті, що дозволить поглибити розуміння художньої системи твору та специфіки соціального реалізму Нечуя-Левицького.

Метою статті є дослідження жіночих образів у повісті Івана Нечуя-Левицького «Київські прохачі», визначення їхніх художніх особливостей та ролі у розкритті соціальної проблематики твору.

Виклад основного матеріалу

Творчість Івана Нечуя-Левицького посідає важливе місце в історії української літератури другої половини XIX століття. Письменник зосереджував увагу на відображенні суспільних процесів свого часу, прагнучи правдиво показати життя різних соціальних верств населення. Особливе місце у його художній спадщині займають твори, присвячені проблемам міського середовища, соціальної нерівності та людського виживання в умовах економічної скрути. Одним із таких творів є повість «Київські прохачі», у якій автор створив широку панораму життя знедолених мешканців Києва та порушив низку актуальних соціальних проблем.

Система персонажів повісті представлена переважно образами людей, які опинилися на узбіччі суспільного життя. Водночас особливу увагу письменник приділяє жіночим персонажам, через долі яких розкриваються складні соціальні, моральні та психологічні аспекти тогочасної дійсності. Жіночі образи у творі не лише відображають реальні умови існування жінок у великому місті, а й виступають важливим засобом художнього осмислення проблем бідності, безправ'я, суспільної байдужості та втрати людської гідності.

Художній простір повісті Івана Нечуя-Левицького «Київські прохачі» репрезентує Київ другої половини XIX століття як складну соціально-урбаністичну систему, у якій поєднуються релігійне життя, злиденність міських низів і гострі соціальні контрасти. Письменник створює реалістичну модель міста, у якій простір виконує не лише описову, а й глибоко соціально-смислову функцію, формуючи тло для розкриття людських доль.

У творі Київ постає як великий міський центр, де поступово формуються нові соціальні відносини, характерні для доби активної урбанізації. Автор звертає увагу на скупчення людей у просторі храмів, вулиць, подвір'їв та притулків. Уже в експозиції простір Подолу та церковного подвір'я окреслюється як багатофункціональний осередок соціального життя, де перетинаються різні групи людей: «На Подолі затих стукіт та гуркіт. Курява на вулицях вляглась. На цвинтарі коло Пречистянської церкви під самою Андріївською горою було тихо, тихо, неначе в порожній хаті. Прочани повиходили з церкви й порозходились на спочинок по дощаних комірках на церковному подвір'ї, сукупному з цвинтарем…» [5]. Цей опис демонструє перехід від шумного міського ритму до умовного "соціального затишшя", яке є лише зовнішнім, адже за ним прихована глибока соціальна напруга. Урбанізаційний процес у Нечуя-Левицького не ідеалізується, а подається як явище, що супроводжується зростанням кількості знедолених людей та формуванням прошарку міських жебраків.

Письменник підкреслює системність бідності як соціального явища. Простір храму не є місцем духовного очищення, а радше перетворюється на точку виживання для знедолених. В одному з описів наголошується на присутності різних типів маргіналізованих осіб, що формують своєрідний "соціальний театр" міста: «На східцях і на платформах попримощувались двома рядками сливе суспіль старці й старчихи, неначе галки понад вікнами на дзвіниці. Яких старців, яких калік там не було!» [5]. Ця детальна типологія жебраків підкреслює не лише масштаб бідності, а й її нормалізацію в міському середовищі. Соціальна нерівність у творі виступає як структурний елемент міського життя, де милостиня замінює реальну систему соціального захисту.

Окремим аспектом художнього простору є репрезентація жіночої долі в умовах міської бідності. Жінка у Києві Нечуя-Левицького постає особливо вразливою соціальною фігурою, яка змушена виживати в умовах відсутності стабільної роботи, підтримки та соціальних гарантій.

Показовим є образ Ольги Галецької, яка перебуває у стані соціальної ізоляції та матеріальної скрути. Її постать увиразнюється через просторові маркери міста – вулиці, церковні подвір'я, притулки, які стають місцями її вимушеного перебування. Жіночий персонаж фактично "вписаний" у міський ландшафт як частина соціального дна, що підкреслює беззахисність жінки у патріархальному суспільстві.

Взагалі, Київ у повісті постає як простір, у якому жіноча доля визначається соціальною структурою міста, а не особистими можливостями індивіда. Це дозволяє автору не лише зобразити конкретні життєві історії, а

й узагальнити їх до рівня соціального явища. Жіночі персонажі твору постають у ситуації глибокої соціальної незахищеності, де їхня доля визначається не особистими здібностями чи прагненнями, а структурною нерівністю суспільства, відсутністю економічних можливостей та залежністю від випадкових обставин.

У художньому світі повісті жінка практично позбавлена можливостей для повноцінної самореалізації. Особливо виразно це проявляється через образ Ольги Галецької, яка змушена шукати будь-які засоби для існування, не маючи доступу до стабільної праці чи соціальної підтримки. Її становище демонструє загальну тенденцію епохи, коли жіноча самореалізація обмежувалася вузьким колом дозволених соціальних ролей. У тексті підкреслюється, що жінка в умовах міста часто опиняється на межі виживання, а її інтелігентність і моральні якості не гарантують соціального захисту: «…ладна була стати й за наймичку в людей чужих, але добрих …» [5]. Автор показує, що навіть внутрішньо гідна й освічена жінка втрачає можливості для розвитку через соціальну структуру суспільства.

У повісті чітко простежується залежність матеріального становища жінки від її соціального статусу, походження та наявності підтримки з боку родини чи громади. Відсутність соціального капіталу автоматично переводить жінку до категорії маргіналізованих осіб, які змушені існувати на межі злиденності.

Соціальний статус у Нечуя-Левицького виступає визначальним чинником виживання: представники нижчих верств суспільства не мають доступу до стабільного заробітку, а тому змушені покладатися на випадкові заробітки або милостиню. Це особливо відчутно у середовищі міських жебраків, де жінки опиняються в ще більш вразливому становищі через гендерну нерівність. Жінка в цьому середовищі не виділяється як окрема соціальна одиниця, а розчиняється в загальному масиві знедолених, що підкреслює її повну залежність від соціальних умов.

Однією з найтрагічніших форм жіночого виживання у повісті є жебрацтво, яке постає не як свідомий вибір, а як вимушений спосіб існування. Для багатьох персонажів, зокрема й жіночих, воно стає єдиною можливістю підтримувати життя. Жебрацтво у творі зображено як системне соціальне явище, що органічно вписане в міський простір Києва. Біля церков і монастирів формуються цілі групи прохачів, серед яких жінки займають помітне місце. Вони використовують емоційний вплив, зовнішній вигляд та прохання як засоби виживання, що свідчить про повну втрату соціальної стабільності.

Жебрацтво у повісті виконує не лише побутову, а й символічну функцію, відображаючи крайню межу соціального падіння людини. Для

жінки воно стає формою існування, продиктованою обставинами, а не власним вибором, що ще більше підкреслює трагічність її становища. Іван Нечуй-Левицький показує, що жінка в умовах міського суспільства XIX століття опиняється у ситуації структурної незахищеності, де її доля визначається не індивідуальними якостями, а соціально-економічними обставинами.

Образ Ольги Галецької у повісті Івана Нечуя-Левицького «Київські прохачі» є центральним жіночим персонажем, через який автор найповніше розкриває соціально-психологічні суперечності міського життя другої половини XIX століття. Її постать уособлює трагічну долю освіченої жінки, яка опиняється на соціальному дні та змушена боротися за виживання в умовах байдужості суспільства і відсутності реальної підтримки.

Ольга Галецька постає як жінка з певним рівнем внутрішньої культури та моральної гідності, однак ці якості не стають для неї засобом соціального захисту. Навпаки, у реаліях великого міста вони не мають практичної цінності, оскільки не забезпечують ні матеріальної стабільності, ні можливості працевлаштування. Письменник підкреслює її внутрішню розгубленість і водночас прагнення зберегти людську гідність навіть у найскладніших умовах існування.

Її життєва ситуація формується під впливом соціальних обставин, які позбавляють жінку можливості самостійного вибору. У тексті акцентується мотив вимушеного пошуку засобів для існування, що перетворює її щоденне життя на постійну боротьбу за виживання. Як зазначає сама Галецька: «В мене й шага нема в кишені, гірше ніж в старця, бо в старця є хоч шматок хліба в торбі: є принаймні чим живитись» [5]. Цей фрагмент підкреслює соціальну беззахисність героїні та її залежність від випадкових обставин, що є характерним для жінок міського низу тогочасного суспільства.

Важливою рисою образу Ольги Галецької є її внутрішній конфлікт між моральними переконаннями та необхідністю пристосовуватися до жорстких умов виживання. Вона не втрачає відчуття власної гідності, однак соціальне середовище поступово підштовхує її до межі духовного і фізичного виснаження. Саме цей конфлікт формує глибоку психологічну напругу образу та робить його одним із найтрагічніших у системі жіночих персонажів повісті.

Ольга Галецька також виконує узагальнювальну функцію, оскільки через її долю автор показує типову ситуацію освіченої жінки, яка опинилася поза соціальними гарантіями. Її образ виходить за межі індивідуальної історії та набуває значення соціального символу – символу жінки, позбавленої можливостей реалізації у патріархальному суспільстві міського типу. Її доля вибудовується як послідовність втрат, надій і поступового

розчарування, що відображає загальну трагедію жінки в міському середовищі другої половини XIX століття.

Переїзд Ольги до Києва зумовлений прагненням знайти кращі умови існування та можливість заробітку. Велике місто у її уявленні постає як простір потенційних можливостей, де можна реалізувати себе та подолати матеріальну скруту. Однак уже перші зіткнення з реальністю демонструють ілюзорність таких сподівань. Пошуки роботи для Ольги Галецької стають основним змістом її щоденного існування, однак вони супроводжуються численними труднощами. Вона стикається з байдужістю оточення, відсутністю стабільних можливостей заробітку та загальною соціальною нерівністю, що особливо гостро проявляється у великому місті. Її становище поступово погіршується, оскільки кожна спроба знайти роботу не приносить очікуваного результату. У творі наголошується на вимушеному характері її дій: «вже тижнів зо три тиняюсь та блукаю по місті, ходжу по домах, напитую собі місця й ладна вже найнятись хоч би й за горничну. Але як мене спитають, хто я така, як довідаються з пашпорта, що я капітанша, то й ніхто не квапиться прийняти мене за слугу» [5]. Сам процес пошуку роботи перетворюється на постійне зіткнення з соціальною байдужістю, що поступово руйнує її віру в можливість стабільного життя.

Поступово в житті Ольги Галецької формується глибоке розчарування у великому місті, яке не виправдало її очікувань. Київ із простору надії перетворюється на середовище виживання, де людина змушена боротися не за розвиток, а за елементарне існування.

Соціально-психологічна характеристика Ольги Галецької у повісті Івана Нечуя-Левицького «Київські прохачі» розкриває складний внутрішній світ героїні, у якому поєднуються риси інтелігентності, моральної стійкості та глибокого соціального трагічного досвіду. Автор зосереджує увагу не лише на зовнішніх обставинах її життя, а й на психологічному стані жінки, яка опинилася в умовах соціальної ізоляції та матеріальної скрути.

Ольга Галецька постає як освічена та інтелігентна жінка, що вирізняється культурним рівнем, внутрішньою вихованістю та здатністю до рефлексії. Її мовлення, поведінка та ставлення до оточення засвідчують належність до середовища, яке сформувало в ній високі моральні орієнтири. Важливою рисою Ольги Галецької є її прагнення до чесної праці як основи морального існування. Вона не приймає випадкових або принизливих способів заробітку, намагаючись зберегти внутрішню цілісність і відповідність власним моральним принципам. Це прагнення набуває особливого значення в умовах міста, де чесна праця не гарантує виживання, а часто й узагалі недоступна для жінки без соціальних зв'язків. Повість розкриває наполегливість героїні у пошуках засобів до існування: «Була я

скрізь і по гошпиталях, і по богадільнях, заходила й в магазини, думала стати за прикажчицю абощо. Никала по всіх-усюдах, і нігде мені не спосудилось: нігде мене не прийняли. Всі мене цураються. На мені той чин капітанші, неначе антихристова печать» [5]. Таким чином, автор акцентує на її моральній позиції, яка протистоїть реальним умовам соціальної несправедливості.

Попри злиденне становище, Ольга Галецька зберігає внутрішню гідність, що є однією з найважливіших рис її характеру. Вона не втрачає почуття власної людської вартості навіть у ситуаціях крайньої бідності та залежності від інших людей. Ця внутрішня гідність проявляється у стриманості, відмові від приниження та прагненні залишатися морально цілісною особистістю. Її інтелігентність, прагнення до чесної праці та внутрішня гідність вступають у конфлікт із жорстокою соціальною реальністю, що й визначає трагічний характер її образу в повісті «Київські прохачі».

Зіткнення моральних цінностей із реальністю є однією з ключових ліній трагічного розвитку образу героїні. Ольга Галецька прагне зберегти чесність, людську гідність і моральну чистоту, однак реальні умови життя постійно вступають у конфлікт з її внутрішніми переконаннями. Вона не сприймає приниження та випадкових засобів існування як норму, проте соціальне середовище фактично змушує її пристосовуватися до обставин, які суперечать її моральним уявленням. Моральні принципи героїні стають джерелом її внутрішньої трагедії, оскільки вони не узгоджуються з реаліями соціального існування.

Втрата соціальних перспектив є наступним етапом її життєвої драми. Ольга Галецька поступово усвідомлює, що місто не надає їй жодних можливостей для стабільного майбутнього. Відсутність роботи, соціальних зв’язків і підтримки перетворює її існування на постійне виживання без перспективи розвитку. Мрії про краще життя поступово руйнуються під тиском щоденних труднощів, а майбутнє втрачає чіткі обриси. У повісті наголошується на її безвихідному становищі: «Галецька вляглась, запнула голову якоюсь дірявою збляклою хустиною, а в руки взяла невеличку торбину й ціпок. З заплаканими сумними очима, з тугою та одчаєм на помарнілому виду, Галецька стала одразу ніби справдешньою старчихою, що й впізнати її не можна було» [5]. Це свідчить про структурну соціальну несправедливість, яка не дозволяє жінці реалізувати навіть мінімальні життєві плани.

Символічне значення образу Ольги Галецької полягає в тому, що вона виходить за межі індивідуальної історії та уособлює ширшу соціальну проблему становища жінки в міському суспільстві XIX століття. Її доля стає

узагальненим образом освіченої, але соціально незахищеної жінки, яка опинилася на межі виживання. Через її постать автор підкреслює не лише особисту трагедію, а й системну несправедливість суспільного устрою, у якому людська гідність не гарантує соціального захисту. Трагедія Ольги Галецької полягає у невідповідності між її моральними цінностями та реальністю, у втраті соціальних перспектив і набутті символічного значення як образу жінки, зламаної соціальною нерівністю, але не позбавленої внутрішньої гідності.

Другорядні жіночі образи у повісті Івана Нечуя-Левицького «Київські прохачі» теж відіграють важливу роль у розкритті соціальної проблематики твору, оскільки вони доповнюють центральний образ Ольги Галецької та створюють широку панораму жіночих доль у міському середовищі. Через ці персонажі автор демонструє різні типи соціального занепаду, пристосування до бідності та моральних трансформацій, зумовлених умовами життя.

У сукупності другорядні жіночі образи формують багатопланову систему, яка підсилює соціально-критичне звучання твору. Вони демонструють різні способи реагування на однакові соціальні умови: пристосування, моральну деградацію або втрату життєвих перспектив. Завдяки цьому Іван Нечуй-Левицький створює цілісну картину жіночого існування в умовах міської бідності, де кожен образ виконує функцію соціального типу.

Другорядні жіночі персонажі не лише доповнюють центральний образ Ольги Галецької, а й розширюють проблематику повісті, підкреслюючи масштабність соціальної нерівності, морального занепаду та складність жіночої долі в умовах суспільної несправедливості.

Зокрема, образ сторожихи Майбородихи репрезентує побутовий, приземлений тип жінки, яка змушена жити в умовах постійної матеріальної нестабільності. Вона пристосовується до складних життєвих обставин і сприймає соціальну нерівність як звичну частину життя. Її поведінка відображає типову модель виживання в народному середовищі, де головним є не моральна рефлексія, а практична доцільність і здатність витримати щоденні труднощі. Через цей образ автор підкреслює, як бідність формує специфічний тип свідомості, у якому моральні категорії часто відходять на другий план.

Образ сторожихи Майбородихи у повісті Івана Нечуя-Левицького «Київські прохачі» виконує важливу функцію побутового та соціально-типового узагальнення. Через цей персонаж автор відтворює особливості народного міського середовища, у якому щоденне виживання визначає спосіб мислення, поведінку та систему цінностей людини. Майбородиха

постає як типовий представник нижчих верств міського населення, для якого головним є практичне пристосування до реальних умов життя.

Побутова характеристика персонажа розкривається через її повсякденну діяльність, манеру поведінки та ставлення до оточення. Вона є частиною міського низового середовища, де життя зосереджене навколо простих матеріальних потреб і постійної боротьби за існування. Її мовлення, реакції та взаємодія з іншими персонажами відображають природність і невибагливість, характерні для людей, які тривалий час перебувають у стані соціальної нестабільності. У тексті підкреслюється її приземлений погляд на життя: «— Нема що робити! Таки доведеться вам тим часом піти в старці, доки десь трапиться підхоже місце» [5]. Ця характеристика дозволяє автору показати, що побутова реальність формує не лише спосіб життя, а й спосіб мислення людини.

Практичність і пристосованість Майбородихи до складних життєвих умов є однією з ключових рис її характеру. Вона вміє орієнтуватися в обставинах, швидко реагувати на зміни та знаходити найпростіші способи вирішення побутових проблем. Така поведінка є типовою для представників соціального низу, які не мають стабільних ресурсів і змушені покладатися на власну винахідливість та досвід. Її практицизм іноді межує з емоційною стриманістю, що також є наслідком тривалого життя в умовах нестачі та постійної необхідності виживання.

У ширшому контексті образ Майбородихи репрезентує народне середовище міста, яке складається з людей різного соціального походження, об’єднаних спільними умовами життя. Вона уособлює той прошарок населення, який адаптувався до бідності як до постійного стану буття. Через її постать автор показує, як формуються соціальні типи, що поєднують у собі простоту, життєву практичність і певну моральну невибагливість.

Образ сторожихи Майбородихи є важливим елементом соціальної системи повісті «Київські прохачі». Він дозволяє розкрити побутову сторону життя міського низу, підкреслити значення практичної пристосованості як засобу виживання та відтворити особливості народного середовища, в якому формуються характерні соціальні типи епохи.

Образ Мокрієвської має виразно трагічний характер і демонструє наслідки соціального та морального падіння особистості. Вона постає як жінка, що втратила життєві орієнтири й опинилася в стані духовної деградації, зокрема через зловживання алкоголем. Її образ відображає крайню межу соціального занепаду, коли людина вже не здатна самостійно протистояти обставинам. Через цю героїню письменник підкреслює руйнівний вплив бідності та соціальної байдужості, які поступово знищують людську особистість.

Мокрієвська постає у повісті одним із найвиразніших прикладів соціально-психологічної деградації особистості, зумовленої умовами міського бідного середовища. Через цю героїню автор розкриває проблему руйнівного впливу соціальної нерівності, беззахисності людини перед обставинами та поступового занепаду моральних орієнтирів під тиском життєвих труднощів.

Причини життєвого падіння Мокрієвської пов'язані насамперед із соціальними умовами, у яких вона опинилася. Відсутність стабільного доходу, підтримки з боку суспільства та можливостей для нормального існування призводить до того, що героїня втрачає життєві перспективи. Її доля демонструє типовий для міського середовища XIX століття процес маргіналізації людини, яка не змогла адаптуватися до жорстких соціальних умов. У тексті підкреслюється її занепадний стан як результат тривалого перебування в умовах нужди: «— Ой, ссе мене за серце, неначе там десь вп'ялась гадюка. Ходім-бо та вип'ємо, та трошки побалакаємо, моє серденько, моя ластівочко! Не цурайтесь мене хоч ви, бо ми ж одним миром мазані: я п'яниця, й ви теж, певно, п'яниця» [5]. Цей фрагмент акцентує на незворотності процесу соціального падіння, який поступово руйнує особистість.

Алкоголізм у образі Мокрієвської виступає не просто індивідуальною вадою, а наслідком соціального безсилля та втрати життєвих орієнтирів. Він є формою втечі від реальності, способом тимчасового приглушення страждання та безвиході. У художній системі твору алкогольна залежність символізує крайню стадію деградації, коли людина вже не здатна протистояти обставинам і шукає ілюзорного полегшення у саморуйнуванні. Таким чином, автор підкреслює, що проблема полягає не лише в особистих слабкостях, а передусім у соціальному середовищі, яке не залишає альтернатив для виживання.

Трагізм образу Мокрієвської полягає в поєднанні людської колишньої потенційності та теперішнього занепаду. Вона не є повністю позбавленою людських рис, однак її особистість поступово руйнується під впливом бідності, байдужості суспільства та відсутності підтримки. Саме це надає образу глибокого соціального звучання, перетворюючи його на символ зламаної долі. Її історія демонструє, що деградація людини є наслідком не лише індивідуального вибору, а й соціальних умов, які визначають її існування.

Образ Мокрієвської виконує важливу функцію у повісті «Київські прохачі», оскільки через нього Іван Нечуй-Левицький розкриває проблему соціальної та моральної деградації особистості, спричиненої бідністю та суспільною байдужістю. Її постать стає застереженням щодо руйнівної сили

соціальної несправедливості, яка здатна знищити людську гідність і духовність.

Окремо варто відзначити образ Улясі, доньки Дениса Кміти, який уособлює трагедію занепадної міської інтелігенції. Вона перебуває між соціальними прошарками, не маючи можливості ні повернутися до стабільного становища, ні знайти нові шляхи самореалізації. Її образ відображає втрату соціальної опори та поступову маргіналізацію освічених верств населення. Це дозволяє автору показати, що соціальна криза охоплює не лише нижчі прошарки, а й частково зруйновану інтелігенцію.

Уляся – це один із показових прикладів зображення втраченої соціальної перспективи та деградації колишніх міських інтелігентних верств. Через цю героїню автор демонструє, як зміна соціально-економічних умов здатна зруйнувати навіть відносно стабільне середовище та приректи людину на маргінальне існування.

Походження героїні пов'язане з родиною дрібного київського чиновника, що визначає її початковий соціальний статус як представниці міської інтелігенції нижчого рівня. Такий статус передбачав певний культурний капітал, елементи освіти та належність до прошарку, який перебував між чиновницьким середовищем і міщанством. Однак у реальних умовах міського життя цей статус виявляється нестабільним і не гарантує матеріальної захищеності, що й визначає подальшу долю героїні.

Важливим чинником формування її життєвої траєкторії є вплив батьківського становища. Соціальна позиція батька, дрібного чиновника, не забезпечує родині фінансової стійкості, а після втрати стабільного джерела доходу героїня опиняється в умовах поступового зубожіння. Таким чином, залежність від батьківського статусу стає для неї фактором соціального падіння, а не піднесення. Повість розкриває загальну вразливість таких родин у міському середовищі: «Вона добре знала, що близькі сусіди знають, чим живе її батько, знають за жебрацтво, але про це їй було байдуже. Вона з цим давно оговталась і не соромилась за свого тата перед міщанами та убогими простими крамарчуками. Але Літостанський був з іншого товариства, багато кращого й просвіченішого од простих крамарів та салганів, і вже їй сподобавсь. Бідна дівчина аж злякалась і з ляку ніби заніміла.» [5]. Цей аспект дозволяє автору показати нестабільність соціальної структури міста та крихкість становища міської інтелігенції.

Типізація збіднілої міської інтелігенції реалізується через образ доньки Кміти як узагальнений соціальний тип. Вона репрезентує прошарок людей, які втратили матеріальну базу, але зберігають залишки культурної ідентичності. Такий тип є характерним для урбанізованого середовища XIX століття, де інтелігенція нижчого рівня часто опинялася на межі бідності.

Через її образ автор демонструє процес соціального «сповзання» освічених верств до рівня міських низів. Донька Дениса Кміти є образом втраченої надії, який уособлює руйнування соціальних перспектив міської інтелігенції. Її постать дозволяє автору підкреслити нестійкість соціальної структури міста та показати, що навіть відносно освічене походження не гарантує захисту від бідності й маргіналізації.

Жіночі персонажі повісті Івана Нечуя-Левицького «Київські прохачі», попри різницю соціального походження, характерів і життєвих стратегій, об'єднані спільними рисами, що формують цілісну систему художнього зображення жіночої долі в умовах міського середовища другої половини XIX століття. Ці риси підкреслюють соціально-критичну спрямованість твору та дозволяють автору узагальнити індивідуальні історії до рівня соціального явища.

Першою і найважливішою спільною рисою є соціальна незахищеність усіх жіночих персонажів. Жінки у творі позбавлені стабільного правового та економічного становища, що робить їх вразливими перед будь-якими змінами життєвих обставин. Вони не мають дієвих механізмів соціальної підтримки, а їхнє існування значною мірою залежить від випадкових чинників, милостині або тимчасових можливостей.

Другою спільною ознакою є постійні матеріальні труднощі, які супроводжують майже всіх жіночих персонажів. Незалежно від рівня освіти чи попереднього соціального статусу, жінки змушені щоденно боротися за елементарні засоби існування. Бідність у творі постає не як тимчасове явище, а як стабільний стан, що визначає поведінку, психологію та життєві рішення героїнь.

У таких умовах матеріальний фактор стає домінуючим у структурі їхнього життя, витісняючи інші цінності та прагнення.

Третьою важливою рисою є залежність жіночих персонажів від суспільних обставин. Їхня доля не формується як результат вільного вибору, а визначається соціально-економічною системою, у якій вони існують. Міське середовище XIX століття у Нечуя-Левицького виступає як простір жорсткої соціальної детермінації, де індивід, особливо жінка, практично позбавлений можливості впливати на власне становище. Саме тому життєві траєкторії героїнь змінюються під впливом зовнішніх факторів – бідності, втрати підтримки, відсутності роботи чи соціального статусу. Спільні риси жіночих персонажів у повісті «Київські прохачі» – соціальна незахищеність, матеріальні труднощі та залежність від суспільних обставин – формують єдину систему художнього осмислення жіночої долі. Через ці риси Іван Нечуй-Левицький підкреслює глибину соціальної нерівності та трагічність становища жінки в умовах міського життя XIX століття.

Попри спільну соціальну основу, жіночі персонажі повісті суттєво різняться за освітнім рівнем, світоглядом, моральною стійкістю та способами адаптації до життєвих труднощів. Саме ці відмінності дозволяють автору створити багатовимірну систему жіночих образів, у якій кожна постать відображає окремий варіант реагування на соціальну кризу.

Відмінності між жіночими образами проявляються насамперед у рівні освіти та світогляду, моральній стійкості та способах адаптації до соціальних викликів. Ці контрасти дозволяють Івану Нечую-Левицькому показати різні моделі жіночого існування в умовах міської бідності XIX століття та глибше розкрити соціально-психологічну проблематику твору.

Система жіночих образів вибудовується у повісті за допомогою різноманітних художніх засобів, які забезпечують їхню психологічну глибину, соціальну типовість і реалістичну переконливість. Автор поєднує портретні характеристики, авторську оцінку, мовну індивідуалізацію та значущу деталь, завдяки чому кожна героїня постає як багатовимірна особистість, сформована соціальними умовами міського життя XIX століття.

Портрет у творі виконує функцію соціального маркування персонажів. Жіночі образи подаються через їхній зовнішній стан, який прямо відображає матеріальні умови життя. Уже в експозиції простору з'являється атмосфера злиденності та занепаду, що формує портретний фон усіх персонажів: «На цвинтарі коло Пречистянської церкви під самою Андріївською горою було тихо, тихо, неначе в порожній хаті» [5]. Такий опис створює візуальний образ простору, у якому перебувають і жіночі персонажі, підкреслюючи їхню соціальну маргінальність.

Мовна характеристика виступає засобом індивідуалізації персонажів і розкриття їхнього соціального досвіду. Через діалоги та поведінку автор показує різні моделі жіночого існування. Наприклад, у сценах взаємодії з оточенням актуалізується вимушена простота мовлення та залежність від ситуації: «Я не на прощу прибула до Києва. Я прибула напитувати собі будлі-якого місця, бо я нігде не маю пристановища. Я хочу стати за няньку або за економку, бо я, бачте, безприхильна й безпричальна удова. Нема мені до кого й прихилитись…» [5]. Цей фрагмент демонструє емоційний стан героїні та її соціальну ізоляцію, що передається через пряме мовлення.

Художня деталь у повісті виконує функцію глибокого психологічного аналізу. Через дрібні, але виразні елементи поведінки або стану автор передає внутрішній світ персонажів. Особливо це помітно в описах реакцій героїнь на соціальну нерівність: «не знаю, як вас і дякувать. Та й чим вас дякувати, коли в мене нема й шага за душею» [5]. Ця деталь не лише підкреслює матеріальну бідність, а й психологічний стан відчаю та безвиході.

Тут Іван Нечуй-Левицький використовує портрет, авторську оцінку, мовну характеристику та художню деталь як основні засоби створення жіночих образів. Завдяки цьому жіночі персонажі постають не лише як індивідуальні постаті, а й як соціальні типи, що відображають реалії міського життя XIX століття.

Через різні жіночі долі письменник актуалізує механізми соціальної нерівності, духовного спустошення та беззахисності людини в умовах міського середовища XIX століття. Жіночі персонажі стають узагальненими художніми моделями суспільних проблем, що надає твору глибокого соціально-аналітичного звучання. У повісті важливе місце посідає критика суспільної байдужості, яка розкривається через становище жіночих персонажів, що опиняються на соціальному дні. Автор показує, що байдужість оточення, інституційна безпорадність і формалізм влади стають причиною закріплення бідності та морального занепаду найбільш уразливих верств населення, серед яких особливо страждають жінки.

Особливо гостро виявляється байдужість до жінок, які через соціальні обставини втратили можливість самостійного існування. Вони змушені покладатися на випадкову допомогу або милостиню, що підкреслює їхню повну залежність від настроїв оточення. У такій ситуації жінка втрачає не лише економічну стабільність, а й соціальну видимість як повноцінна особистість.

Критика бюрократичного устрою у творі проявляється опосередковано через зображення відсутності дієвих механізмів підтримки знедолених. Держава та її інституції фактично не виконують функції захисту соціально вразливих груп. Натомість допомога замінюється випадковою благодійністю, яка не вирішує системних проблем. Така ситуація підкреслює формальний характер суспільного устрою, де офіційні структури існують відірвано від реальних потреб людей.

Проблема жіночої долі у творчості Івана Нечуя-Левицького є однією з наскрізних і розкривається через систему різнопланових жіночих образів, у яких відображено соціальні, моральні та психологічні аспекти життя українського суспільства XIX століття. Письменник послідовно демонструє залежність жінки від соціального середовища, її вразливість перед бідністю та нерівністю, а також складність збереження людської гідності в умовах жорсткої соціальної реальності.

Жіночі образи у «Київських прохачах» можна співвіднести з іншими персонажами Нечуя-Левицького, зокрема з героїнями побутово-соціальних та психологічних творів, де також простежується конфлікт між особистістю та суспільством. Наприклад, у «Кайдашевій сім'ї» жіночі образи (Маруся Кайдашиха, Мотря, Мелашка) репрезентують інший соціальний зріз –

селянське середовище, де конфлікти мають переважно побутовий характер. На відміну від них, у «Київських прохачах» жіноча доля постає значно трагічнішою, оскільки визначається не внутрішньосімейними суперечками, а системною міською бідністю та соціальною маргіналізацією.

Якщо в сільських творах Нечуя-Левицького жінка часто зображена як активна учасниця побутових конфліктів, то в міських текстах вона дедалі більше постає як об'єкт соціального впливу. Зокрема, Ольга Галецька або Мокрієвська не стільки діють, скільки реагують на обставини, що підкреслює зміну характеру жіночої проблематики від побутової до соціально-екзистенційної.

У повісті жіночі персонажі відіграють ключову роль у реалізації ідейного задуму твору, оскільки саме через їхні долі автор розкриває соціальні суперечності міського життя, проблему людської гідності та утверджує гуманістичні цінності. Жіночі образи виступають не лише як елементи сюжетної структури, а як носії глибокого соціально-філософського змісту.

Жіночі персонажі повісті також сприяють утвердженню гуманістичних цінностей, які є основою авторського світогляду. Іван Нечуй-Левицький співчутливо зображує долі своїх героїнь, акцентуючи на їхній людській вразливості та соціальній беззахисності. Він не засуджує їх, а показує як жертв обставин, сформованих несправедливим суспільним устроєм.

Гуманізм автора проявляється в підкресленні того, що навіть у найскладніших умовах людина зберігає здатність до моральних переживань, співчуття та внутрішньої рефлексії.

Саме через жіночі образи письменник утверджує ідею цінності людського життя та необхідності суспільної відповідальності за долю кожної особистості.

Типологія жіночих образів у повісті «Київські прохачі» охоплює різні соціальні та психологічні моделі жіночої поведінки: інтелігентно-трагічну, побутово-пристосувальну, деградовану та занепадницько-інтелігентну. Така система дозволяє Івану Нечую-Левицькому створити багатовимірну картину жіночої долі в умовах міського суспільства XIX століття та підкреслити глибину соціальних суперечностей епохи.

Висновки. Жіночі образи у повісті Івана Нечуя-Левицького «Київські прохачі» становлять важливу структурну й ідейну основу твору, оскільки саме через них автор найповніше розкриває соціальну проблематику міського середовища другої половини XIX століття. Через жіночі долі показано механізми бідності, соціальної нерівності, морального занепаду та відсутності реального захисту для вразливих верств населення.

Центральний образ Ольги Галецької є найбільш психологічно розгорнутим і виконує узагальнювальну функцію. Вона втілює трагічну долю освіченої жінки, яка має внутрішню культуру, моральні принципи та прагнення до чесної праці, однак опиняється в умовах соціальної несправедливості, що позбавляє її стабільності та життєвих перспектив. Її образ підкреслює конфлікт між духовними цінностями особистості та жорстокою соціальною реальністю.

Другорядні жіночі персонажі – Майбородиха, Мокрієвська та донька Дениса Кміти – виконують функцію соціального розширення художньої картини твору. Вони демонструють різні варіанти жіночої долі: побутову пристосованість до злиднів, моральну та соціальну деградацію, а також поступове руйнування колишнього інтелігентного середовища. Завдяки цьому створюється багатопланова панорама життя знедолених мешканців Києва.

Через систему жіночих образів автор послідовно викриває суспільну байдужість, яка проявляється у відсутності реальної допомоги знедоленим, формалізмі соціальних структур і звиканні суспільства до бідності як до норми. Письменник підкреслює моральні суперечності епохи, в якій людська гідність часто не має жодного соціального захисту, а особистість залишається сам на сам із життєвими труднощами.

Повість «Київські прохачі» є важливим зразком соціально-психологічного реалізму Івана Нечуя-Левицького, у якому глибоко досліджено взаємозв'язок між суспільними умовами та людською долею. Особливу увагу письменник приділяє жіночій проблематиці, розкриваючи складність становища жінки в урбанізованому середовищі, її вразливість, моральну силу та здатність зберігати людяність навіть у найважчих життєвих обставинах.

Таким чином, жіноча доля у творчості Нечуя-Левицького постає як складний соціально-психологічний феномен, у якому поєднуються індивідуальні переживання та суспільні процеси. Через систему жіночих образів письменник утверджує гуманістичну ідею цінності людини, незалежно від її соціального статусу чи життєвих обставин.

Література:

1. Мелешко , В. А. Відображення духовності українців у повісті «Київські прохачі» І. Нечуя-Левицького. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, (216), 2026, С. 202–207. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-27

2. Мялковська Л. М. Мова художніх творів І. С. Нечуя-Левицького: лексикографічна і лінгвокогнітивна рецепція: монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 608 с.

3. Мялковська Л. Мовний образ Києва в текстах І. С. Нечуя-Левицького. *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 10, 2019, С. 114–124, https://doi.org/10.29038/2413-0923-2019-10-114-124

4. Немченко Г. В. Жанрові особливості «Київських прохачів» Івана Нечуя-Левицького. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8 : філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. Вип. 11. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 78-81. – Режим доступу: https://ekhsuir.kspu.edu/items/8a16eb7c-18a0-4d9d-8683-e682a425dabc

5. Нечуй-Левицький І. *Київські прохачі* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2638

References:

1. Meleshko, V. A. (2026). Vidobrazhennia dukhovnosti ukraintsiv u povisti «Kyivski prokhachi» I. Nechuia-Levytskoho [Reflection of Ukrainians' spirituality in Ivan Nechuy-Levytskyi's novella "Kyiv Beggars"]. *Naukovi zapysky. Seriia: Filolohichni nauky*, (216), 202–207. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-27 [in Ukrainian]

2. Mialkovska, L. M. (2019). *Mova khudozhnikh tvoriv I. S. Nechuia-Levytskoho: leksykohrafichna i linhvokohnityvna retseptsiia [The language of I. S. Nechuy-Levytsky's literary works: lexicographic and linguo-cognitive reception]*. Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].

3. Mialkovska, L. (2019). Movnyi obraz Kyieva v tekstakh I. S. Nechuia-Levytskoho [The linguistic image of Kyiv in the texts of I. S. Nechuy-Levytskyi]. *Linhvostylistychni studii*, 10, 114–124. https://doi.org/10.29038/2413-0923-2019-10-114-124 [in Ukrainian]

4. Nemchenko, H. V. (2019). Zhanrovi osoblyvosti «Kyivskykh prokhachiv» Ivana Nechuia-Levytskoho [Genre features of "Kyiv Beggars" by Ivan Nechuy-Levytskyi]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia 8: Filolohichni nauky (Movoznavstvo i literaturoznavstvo)*, 11, 78–81. Retrieved from https://ekhsuir.kspu.edu/items/8a16eb7c-18a0-4d9d-8683-e682a425dabc [in Ukrainian]

5. Nechuy-Levytskyi, I. *Kyivski prokhachi [Kyiv Beggars]*. Retrieved from https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2638 [in Ukrainian]

Дата першого надходження статті до видання: 14.05.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.05.2026